

УДК 336.717.3:330.101.52

Паляничко К.О.

ПРОБЛЕМА ВІДТОКУ ДЕПОЗИТІВ В УМОВАХ КРИЗОВИХ ЯВИЩ

У статті досліджено динаміку депозитного ринку в умовах суспільно-політичного напруження. Показана роль депозитної політики в забезпеченні ефективності банківської діяльності. Проаналізовано динаміку відтоку валютних і гривневих депозитів. Досліджено проблеми відтоку депозитів та визначено основні шляхи удосконалення депозитної політики та підвищення довіри до банківської системи.

Ключові слова: депозити, депозитний ринок, банківська криза, комерційний банк, банківська система, відтік депозитів.

Постановка проблеми у загальному вигляді. Українська економіка у 2014 році увійшла в стан критичного загострення системних ризиків, в якому безпрецедентно поєдналися політична, фінансово-економічна та банківські кризи. До системних проблем монетарного, валютного і банківського регулювання та накопиченими у попередні роки макроекономічними дисбалансами додалися фактори російської військової агресії на сході України, несприятлива зовнішня кон'юнктура, що разом призвели до критичних кризових наслідків. Незважаючи на те, що дії Національного банку України у цей складний період були радикальними і системними, цілком відповідаючи викликам важкої кризи, банківська система втратила третину депозитів.

На тлі різкої та тривалої девальвації національної валюти, яка спровокувала вибухове зростання диспропорцій балансів комерційних банків, їх декапіталізацію та вихід валютних та кредитних ризиків за критичні межі, прискорився відтік депозитів з банківської системи та багато банків зіткнулися з кризою ліквідності [1].

Аналіз досліджень і публікацій останніх років. Дослідженню багатопланових проблем формування і розвитку депозитного ринку України присвячені праці таких провідних вітчизняних вчених-економістів, як: О.М. Бартош, О.І. Березяславська, О.П. Заруцька, Р.В. Корнилюк, А.В. Корнилюк, В.А. Овсяник, О.М. Рац, Ю.С. Тисячна та інших [2–6].

Виокремлення невирішених раніше частин загальної проблеми. Високо оцінюючи наукові здобутки та накопичений практичний досвід щодо розвитку депозитного сектору в Україні, проблем формування депозитів у структурі ресурсної бази та ефективності управління зобов'язаннями банку, існує потреба аналізу депозитного ринку в умовах кризових явищ в економіці України.

Формулювання цілей статті. Метою статті є дослідження сучасних тенденцій депозитного ринку і проблем відтоку депозитів в умовах кризових явищ.

Вклад основного матеріалу дослідження. Українська банківська система, що продовжує переживати глибоку кризу, характеризується значним відтоком депозитних коштів, які є головним драйвером зростання економіки. Це явище обмежує можливості для функціонування економічної системи, що є важливим для України в умовах політичних та соціальних заворушень. Відтік депозитів крім економічного, має і соціальний аспект – втрату довіри населення – основного кредитора банків України, до вітчизняної банківської системи. Відтік депозитів фізичних осіб із банків завдає величезної шкоди економічній системі України. Відновлення балансу довіри і нормалізації ситуації вимагає великих зусиль комерційних банків і національного регулятора [7].

Різка та тривала девальвація призвела до розгортання девальваційно-інфляційної спіралі. Річна інфляція у травні 2015 року сягнула 58,4%, а падіння ВВП у першому кварталі – 17,6%. Банківська система зазнала значних втрат: за неповних півтора року (з початку 2014 р. до кінця травня 2015 р.) обсяг депозитів у національній валюті скоротився на 74,2 млрд грн (18%), в іноземній – на 14,8 млрд дол. (48%), водночас залишки за кредитами в гривні зменшилися на 97,7 млрд грн (16%), в іноземній валюті – на 11,2 млрд дол. (29%). Більше 50 банків визнано неплатоспроможними, значна частина з яких перебуває у процесі ліквідації. Це створює надзвичайні проблеми для банків, їх клієнтів, державних фінансів та реального сектору економіки [8].

2014 рік характеризується найбільшим в історії банківської системи України відтоком депозитів населення. В таблиці 1 наведений рейтинг комерційних банків за відтоком валютних і гривневих депозитів фізичних осіб у 2014 році за першою групою. Слід зазначити, що велика концентрація банківських операцій у найбільших банках приводить до переважного зосередження активних і пасивних залишків зведеного балансу

© Паляничко Катерина Олександрівна, аспірант, Одеський національний економічний університет, м. Одеса, тел.: 0634977821, e-mail: katrin_2008_@inbox.ru

у першій масштабній групі. На першу групу припадає 64,31% сукупних активів системи і 66,9% залучених вкладів домогосподарств [8].

Динаміка валютних вкладів населення є основним показником недовіри вкладників до комерційних банків. Під час девальвації вкладники переважно намагаються зняти гривневі заощадження з метою конвертування їх у валюту та захистити таким чином від знецінення національної грошової одиниці. Тому ситуація з гривневими вкладками є менш показовою. Але скорочення депозитного портфелю є не лише індикатором довіри/недовіри вкладників до спроможності банків своєчасно виконати свої зобов'язання. В 2014 році стало актуальним питання лояльності/нелояльності до банківських установ через суспільно-політичну призму, внаслідок чого під основним ударом опинилися ВТБ Банк,

Сбербанк Росії і «Промінвестбанк» («дочки» російських банків з держкапіталом). Також простежується скорочення обсягу валютних вкладів у дочірніх банків західних фінансових груп (Райффайзен Банк Аваль, ПАТ «Укрсоцбанк», Укрсиббанк, ОТП Банк). До вищезазначених банківських установ могло бути більше довіри з точки зору їх здатності виконувати зобов'язання завдяки потенційній підтримці материнських структур.

У кризовому становищі опинилися банки з вітчизняним капіталом (з I групи це, у першу чергу, «Дельта Банк» і банк «Надра», дещо менше це стосується ПУМБ, «Фінанси та Кредит»). Причому зазначимо, що відтік вкладів у банках «Надра» та «Дельта» міг бути ще інтенсивнішим, якби ці банківські установи мали можливість активніше повертати гроші вкладникам.

Таблиця 1

Рейтинг банків за відтоком валютних і гривневих депозитів фізичних осіб у 2014 році*

Банки	Відтік валютних депозитів				Банки	Відтік гривневих депозитів			
	01.01.2015	01.01.2014	Динаміка за 2014 рік			01.01.2015	01.01.2014	Динаміка за 2014 рік	
			тис. дол.	%				тис. грн.	%
Група I					Група I				
ВТБ Банк	149774	421560	-271786	-64,5	ВТБ Банк	1549134	3694184	-	-58,1
Сбербанк Росії	576600	1298671	-722071	-55,6	Сбербанк Росії	1560482	3581143	-	-56,4
Надра	245853	497599	-251746	-50,6	Надра	1732284	2563720	-831436	-32,4
Укрсібанк	321196	544499	-223303	-41,0	Дельтабанк	10981588	15197148	-	-27,7
Дельтабанк	824444	1368988	-544544	-39,8	Промінвестбанк	3645389	4895340	-	-25,5
Приватбанк	3589014	5746350	-	-37,5	Райффайзен Банк Аваль	8141237	10128158	-	-19,6
Промінвестбанк	252510	401778	-149268	-37,2	Укрсібанк	3911289	4811988	-900699	-18,7
Укрсоцбанк	421423	656240	-234817	-35,8	Приватбанк	51147461	60798294	-	-15,9
Альфа-банк	391385	594259	-202874	-34,1	Укрсоцбанк	5665220	6706626	-	-15,5
ПУМБ	492878	739770	-246892	-33,4	ПУМБ	4610695	5253716	-643021	-12,2
Укргазбанк	246731	368241	-121510	-33,0	Банк Фінанси та кредит	6148492	6790400	-641908	-9,5
Райффайзен Банк Аваль	384914	563761	-178847	-31,7	Ощадбанк	26124521	28736980	-	-9,1
Ощадбанк	664061	899901	-235840	-26,2	Альфа-банк	4348044	4509992	-161948	-3,6
ОТБ Банк	301324	408010	-106686	-26,1	Укресімбанк	7968165	7852155	116010	1,5
Укресімбанк	882096	1178234	-296138	-25,1	Укргазбанк	2971640	2768539	203101	7,3
Банк Фінанси та кредит	577397	643483	-66086	-10,3	ОТБ Банк	2975573	2150544	825029	38,4

* Складено автором на підставі [8]

Соціально-політична криза вплинула і на державні банківські установи, такі, як «Укресімбанк» та «Ощадбанк», а також «Укргазбанк». Власне, зі статистики НБУ випливає, що за підсумками 2014 року жодний з 35 найбільших банків не уникнув відтоку валютних депозитів фізичних осіб.

Найбільші втрати у відсотковому вимірі серед комерційних банків з I групи понесли ВТБ Банк, Сбербанк Росії, банк «Надра», Укрсібанк, Дельта Банку. Щодо гривневих вкладів населення, то найбільш відповідний портфель у відсотковому вимірі скоротився у ВТБ Банку, Сбербанку Росії, банку «Надра», «Дельта Банку».

«Промінвестбанку». За даними НБУ, обсяг валютних вкладів фізосіб у всій банківській системі за 2014 рік скоротився на 40,3%, а гривневих – на 23%.

Більш точна характеристика втрат у депозитній системі може бути отримана з погляду на депозити в національній та іноземній валютах (рис.1).

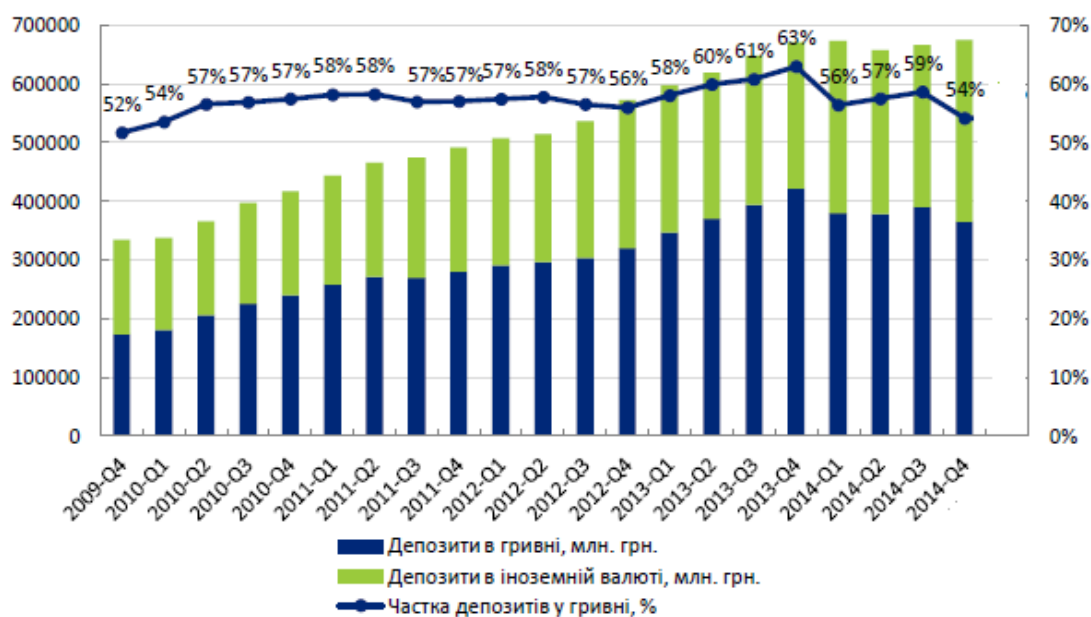

Рис.1. Динаміка депозитів у національній та іноземній валюті, 2009–2014 рр., млн грн*

* Складено автором на підставі [8]

Для порівняння кризових процесів в Україні у 2008-2009 рр. і 2013-2014 рр. автором досліджено, що у період вересня 2008 р. – вересня 2009 р. населення вивело депозитів у національній валюті – 35 млрд грн, в іноземній (у доларовому еквіваленті) – \$3 млрд, а у I півріччі 2014 р. (кризи 2013-2014 рр.) – 40 млрд грн і \$6 млрд відповідно.

З даними проведеного дослідження зрозуміло, що за умов збереження високих девальваційних ризиків (нагадаємо – в серпні 2014 р. гривня відновила прискорену девальвацію) не може йти про повернення валютних депозитів у банківську систему України, а гривневі заощадження населення намагатиметься перевести в готівкову іноземну валюту. Населення в умовах військово-політичної невизначеності, дефолтів банків та девальвації національної валюти піддалося паніці. Ініціативи НБУ з регулювання валютного ринку та надання ліквідності допомогли лиш частково, хоча запобігли системному краху банківської системи України.

Отже аналіз обсягу депозитів показав, що в 2014 році їх обсяг скорочується, це, як вже було зазначено, пов'язано з умовами сформованого напруженого становища, що призвело до зниження довіри населення до банків, а також наявністю значних коштів у тіні та в іноземній валюті. З метою удосконалення депозитної політики

та підвищення довіри до банківської системи необхідно:

- стабілізувати та поліпшити економічну й політичну ситуацію в країні;
- ефективно використовувати можливості держави щодо рекапіталізації проблемних банків;
- підсилити стимулювання стабільного і тривалого зберігання заощаджень, а також банкам важливо брати до уваги зростання і диференціацію доходів населення;
- підвищувати якість обслуговування клієнтів і виходити на ринок з більш гнучкими депозитними продуктами;
- в умовах інфляції необхідно індексувати кошти на банківських депозитах та стабілізувати курс національної грошової одиниці України;
- запроваджувати жорсткі санкції до банків, що здійснюють неповернення депозитів і затримку платежів клієнтів;
- застосовувати нові маркетингові заходи у формуванні депозитної політики банків;
- розробляти ефективні види мотивації, збуту та цінової політики з метою активізації процесів залучення грошових коштів фізичних осіб на банківські депозити тощо [9, с. 24].

Висновки і перспективи подальших досліджень. За останні 5 років Україна вдруге намага-

ється побороти кризовий шок. Кожен з шоків мав свої особливості, в основі кожного лежали свої чинники і складові. Водночас, спільність розгортання кризових процесів в Україні у 2008-2009рр. і 2013-2014 рр. вказує на те, що результати і наслідки двох кризових процесів ймовірно також можуть виявитися близькими. Зниження довіри до національної валюти та банківської системи спровокувало відтік вкладів, який за підсумками 2014 року досяг 126 млрд грн або близько 29% депозитів фізичних осіб, що у десятки разів перевищує показ-

ник кризового 2009 року, а в окремих банках вкладники вилучили до 50% депозитів. У такому випадку сьогодні Україна, щоб не допустити чергового кризового шоку вірогідно може використати антикризові заходи і заходи з економічного відновлення, які належним чином не були враховані та задіяні в посткризовий період 2010-2012 рр.

Перспективами подальших досліджень у цьому напрямі повинні бути питання розробки моделей депозитного ринку, попереджуючих індикаторів кризи ліквідності банку.

ПЕРЕЛІК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Підсумкові матеріали Науково-практичної конференції «Криза банківської системи: причини та шлях виходу» // Асоціація українських банків [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10718&menu=119&Itemid=113
2. Корнилюк Р.В. Роздрібний депозитний ринок України у період посткризового відновлення /Р.В. Корнилюк, А.В. Корнилюк // Розвиток фінансового ринку в Україні: проблеми та перспективи: колективна монографія; за ред. д.е.н., проф. В.О. Онищенко. – Полтава: ПолтНТУ, 2013. – С.213–227.
3. Береславська О.І. Депозитні операції банків України: сучасний стан та напрями розвитку / О.І. Береславська, В.А. Овсяник // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії та практики. – 2013. – Вип. 1. – С. 54 – 60.
4. Рац О.М. Дослідження конкурентних переваг банків на депозитному ринку України /О.М. Рац, Ю.С. Тисячна // Проблеми економіки – 2014. – № 4. – С. 388–394.
5. Заруцька О. Деякі тенденції ринку депозитів / О. Заруцька // Вісник НБУ. – 2010. – № 10. – С. 7–10.
6. Бартош О.М. Депозитна політика як складова системи управління діяльністю банку / О.М. Бартош // Фінансовий простір. – 2014. – №4 (16). – С. 19 – 24.
7. Відтік вкладів із банків гальмує зростання економіки України // Дані інформаційного агентства УНІАН [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://economics.unian.ua/finance/1029911-vidtik-vkladiv-iz-bankiv-galmue-zrostannya-ekonomiki-ukrajini-eksperti.html>
8. Національний банк України / Офіційне інтернет-представництво [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.bank.gov.ua>
9. Бартош О.М. Депозитна політика як складова системи управління діяльністю банку / О.М. Бартош // Фінансовий простір. – 2014. – № 4. – С. 19–24.

REFERENCES

1. Proceedings from the scientific-practical conference: *Kryza bankiv'skoi systemy: prychny ta shliakh vykhodu [The crisis of the banking system: the causes and the way out]*. Asotsiatsiia ukrains'kykh bankiv. Retrieved from http://aub.org.ua/index.php?option=com_content&task=view&id=10718&menu=119&Itemid=113 [in Ukrainian]
2. Kornilyuk R.V. & Kornilyuk A.V. (2013). *Rozdribnyj depozytnyj rynek Ukrainy u period postkryzovoho vidnovlennia [Retail deposit market in Ukraine during the post-crisis recovery]*. Rozvytok finansovoho rynku v Ukraini: problemy ta perspektyvy [The development of the financial market in Ukraine: Problems and Prospects]. Poltava: PoltNTU [in Ukrainian].
3. Bereslavs'ka O.I. & Ovsianyk V.A. (2013). *Depozytni operatsii bankiv Ukrainy: suchasnyj stan ta napriamy rozvytku [Deposit transactions of Ukrainian banks: current state and development trends]*. *Finansovo-kredytna diial'nist': problemy teorii ta praktyky – The financial and credit activities: problems of theory and practice*, 1, 54 – 60 [in Ukrainian].
4. Rats O.M. & Tysiachna Yu.S. (2014). *Doslidzhennia konkurentnykh perevah bankiv na depozytnomu rynku Ukrainy [The study of competitive advantage of banks in the deposit market of Ukraine]*. *Problemy ekonomiky – The Problems of Economy*, 4, 388-394 [in Ukrainian].
5. Zaruts'ka O. (2010). *Deiaki tendentsii rynku depozytiv [Some trends in the deposit market]*. *Visnyk NBU - Bulletin of NBU*, 10, 7–10 [in Ukrainian].
6. Bartosh O.M. (2014). *Depozytna polityka yak skladova systemy upravlinnia diial'nistiu banku [Deposit policy as a part of bank management system]*. *Finansovij prostir – Financial space*, 4 (16), 19 – 24 [in Ukrainian].
7. *Vidtik vkladiv iz bankiv hal'muie zrostannia ekonomiky Ukrainy [The outflow of deposits from banks slows economic growth in Ukraine]*. Dani informatsijnoho ahentstva UNIAN - The data of news agency UNIAN. <http://economics.unian.ua>. Retrieved from <http://economics.unian.ua/finance/1029911-vidtik-vkladiv-iz-bankiv-galmue-zrostannya-ekonomiki-ukrajini-eksperti.html> [in Ukrainian].
8. *Natsional'nyj bank Ukrainy / Ofitsijne internet-predstavnytstvo [National Bank of Ukraine / Official website]*. <http://www.bank.gov.ua>. Retrieved from <http://www.bank.gov.ua> [in Ukrainian].
9. Bartosh O.M. (2014). *Depozytna polityka yak skladova systemy upravlinnia diial'nistiu banku [Deposit policy as a part of bank management system]*. *Finansovij prostir – Financial space*, 4 (16), 19 – 24 [in Ukrainian].

Одержано 15.09.2015 р.